

Odgoj za odgovorno ponašanje djeteta i autoritet roditelja

Galijan, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:252239>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-24**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Martina Galijan

**ODGOJ ZA ODGOVORNO PONAŠANJE DJETETA I
AUTORITET RODITELJA**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Martina Galijan

**ODGOJ ZA ODGOVORNO PONAŠANJE DJETETA I
AUTORITET RODITELJA**

Diplomski rad

**Mentor rada:
prof. dr. sc. Anka Jurčević Lozančić**

Zagreb, rujan 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OBITELJ KAO ODGOJNA ZAJEDNICA	2
2.1. <i>Pluralizam obiteljskih struktura</i>	4
2.2. <i>Roditeljstvo - uloga roditelja</i>	5
2.3. <i>Značajke suvremene obitelji</i>	8
2.4. <i>Izazovi obiteljskog odgoja</i>	9
3. ZNAČAJ RANOGA ISKUSTVA U RAZVOJU OSOBNOSTI DJETETA	12
4. ALATI U ODGOJU I RAZVOJU DJETETA	15
4.1. <i>Značaj igre djeteta u obitelji</i>	16
5. AUTORITET RODITELJA U OBITELJI	19
5.1. <i>Disciplina i granice</i>	21
6. ZAKLJUČAK	23
7. LITERATURA	24

SAŽETAK

Brojne promjene u društvu dovele su do promjena u obitelji. Riječ je o promjenama u strukturi obitelji i roditeljskoj ulozi. Nove spoznaje o dječjem razvoju su dovele do suvremenog shvaćanja djeteta kao aktivnog i kompetentnog bića sa vlastitim pravima i obvezama. U obitelji dijete stječe prva životna iskustva koja grade njegovu osobnost, njegove kompetencije i sliku o svijetu koji ga okružuje. Slika koju dijete izgradi o samome sebi i svemu oko njega, nastale a na temelju roditeljske angažiranosti, odredit će njegovo funkcioniranje u budućnosti koja postavlja nove i drugačije izazove pred svakog pojedinca. Roditelji imaju vrlo složenu i zahtjevnu ulogu u današnje doba jer odgajati dijete najzahtjevnija je životna zadaća. U ovome radu naglašava se značaj odgoja koji se temelji na roditeljskom autoritetu odnosno na dosljednom vođenju djeteta i jasnoj strukturi te ljubavi, toplini i razumijevanju što pruža djetetu sigurnost u njega samoga, ali i u okolinu. Takav odgoj je temelj razvoja odgovornog ponašanja djeteta prema sebi i prema drugima.

Ključne riječi: obitelj, dijete, odgoj, odgovorno ponašanje, autoritet

SUMMARY

Numerous changes in society led to changes in the family. It is about changes in the structure of the family and the parental role. New knowledge about child development has led to the modern understanding of the child as an active and competent being with his own rights and obligations. In the family, the child acquires the first life experiences that build his personality, his competencies and the image of the world around him. The image that a child builds of himself and everything around him, created on the basis of parental engagement, will determine his functioning in the future, which poses new and different challenges for each individual. Parents have a very complex and demanding role in today's age, because raising a child is the most demanding task in life. This paper emphasizes the importance of education based on parental authority, on consistent guidance of the child and a clear structure, as well as love, warmth and understanding, which provides the child with security in himself, but also in the environment. Such upbringing is the basis of the development of responsible behavior of the child towards himself and others.

Key words: family, child, upbringing, responsible behavior, authority

1. UVOD

Postoje razne definicije koje pokušavaju sažeti i objasniti što je to odgoj, no ne postoji jednoznačna definicija jer je odgoj vrlo složen proces koji je podložan promjenama s obzirom na vrijeme i napredak ljudskoga društva. Konstantne promjene izazvane razvojem tehnologije, općom globalizacijom mijenjaju obitelj na način da se mijenja njena struktura, funkcioniranje, shvaćanje djeteta i odgojnih postupaka, ali i vrijednosti. Unatoč brojnim promjenama, obitelj je i dalje temeljna zajednica u kojoj djeca stječu vrijednosti te je od iznimne važnosti za razvoj i odgoj svakog djeteta. Obitelj je prvo mjesto i okružje u kojem dijete uči, u kojem se ono razvija, stječe prva iskustva, samostalno ili u međusobnoj interakciji s ostalim članovima. Obitelj djetetu pruža sigurnost, zaštitu, razumijevanje, toplinu i ljubav. Kroz obiteljski odgoj, roditelji svojim načinima odgoja, uvjerenjima i utjecajem utječu na sve buduće odnose u djetetovom životu, ali ne samo na odnose s drugim ljudima već i na djetetov odnos prema samome sebi.

U prvom dijelu ovoga rada naglasit će se značaj obitelji kao odgojne zajednice koja je pod utjecajem društvenih i ekonomskih promjena doživjela razne promjene u svojoj strukturi i funkcioniranju, što je posljedično dovelo do novih izazova u obiteljskom odgoju i roditeljskim ulogama. Drugi dio rada informira o važnosti ranoga iskustva (koje mu pružaju ponajprije roditelji, potom i okolina) i značaju djetetove igre u razvoju osobnosti djeteta. Osim toga navode se alati koji potpomažu u pružanju pozitivnih ranih iskustava vezanih za odgoj i razvoj djeteta. Naposljetku, u ovome radu ističe se važnost promijenjene perspektive o disciplini i postavljanju granica koje je nužno uspostaviti u djetetovom životu kako bi se omogućio razvoj za odgovorno ponašanje djeteta, a na temelju povjerenja i povezanosti između djeteta i roditelja.

2. OBITELJ KAO ODGOJNA ZAJEDNICA

Kada bismo pokušali definirati obitelj tada bismo sažeto istaknuli nekoliko autora koji se bave proučavanjem obitelji u suvremenoj literaturi. Primjerice, Maleš i Kušević (2011) navode da je obitelj temeljna društvena zajednica koja je u nekoj konstantnoj interakciji sa svojim okruženjem te da se obitelj kao dinamičan i promjenljiv sustav mijenja kao i društvo čiji je dio. Osim toga obitelj je i odgojna zajednica roditelja i djece koja je zasnovana na međusobnom uvažavanju i emocionalnim vezama, a taj odnos karakterizira zajedničko stanovanje i ekonomska kooperacija njenih članova. (Jurčević Lozančić, 2011; Maleš i sur., 2003)

Rosić i Zloković (2002) navode kako je obitelj škola života i to ona prva i najvažnija u kojoj dijete stječe prva znanja, navike, vještine i umijeća. Iz navedenih definicija (i mnogih drugih) vidljivo je da nema univerzalne definicije obitelji jer se obitelj kao odgojna zajednica mijenjala i promijenila kroz vrijeme pod utjecajem intenzivnih socijalnih i ekonomskih promjena pa su se u skladu s time mijenjala i poimanja obitelji. Jurčević Lozančić (2011) naglašava kako se suvremeno društvo oblikovalo pod utjecajem pluralizma, vjerskih sloboda, demokracije, konzumerizma, mobilnosti i različitih elektroničkih medija uz istodobno uvažavanje različitih vjerovanja. Nadalje, naglašavanje vrijednosti harmonije, tolerancije, solidarnosti dovodi do toga da kada se različitosti prihvaćaju i toleriraju onda te različitosti i dobiju određenu vrijednost za svaku pojedinu osobu. Stoga brojne promjene koje su zahvatile suvremeno društvo su dovele i do promjena obiteljskih struktura, ali i njene funkcije pa se pojavljuju obitelji različitih struktura i vrsta. „Društva u transformaciji zahtijevaju i transformaciju obitelji koja postupno mijenja sebe i svoje uloge te se prilagođava društvenim zahtjevima i potrebama.“ (Ljubetić, 2007, str. 11)

No, bez obzira na promjenu strukture obitelji i nove trendove ono što obitelj pruža djetetu je obiteljski odgoj koji treba biti podržavajući, zdrav i senzibilan jer samo takva obitelj može djetetu omogućiti kvalitetan razvoj i život. Zloković (2012) naglašava kako unatoč promjenama koje su zadesile obiteljsku zajednicu, obitelj je nenadoknativ životni i odgojni čimbenik. Odgoj je ujedno i poticaj, ali i podrška djetetu u razvoju osobnosti. Cilj odgoja bi trebao biti poticanje i podupiranje djeteta kako bi ono ostvarilo svoje potencijale i izraslo u autentičnu osobu koja aktivno promišlja i djeluje. (Gračan, Peran i Tokić, 2016) Gledajući dijete kao individuu, odgoj treba zadovoljavati ponajprije njegove osnovne potrebe u vidu bioloških, socijalnih potreba, ali i one za samoaktualizacijom kao najvišem stupanju psihološkog razvoja.

Unutar obitelji dijete ima svakodnevne aktivnosti i određeni ritam funkcioniranja sa svojim članovima koji se odnosi na spavanje, hranu, igru, šetnje, druženja s drugim osobama, emocionalnu toplinu i na temelju naoko banalnih svakodnevnih aktivnosti, dijete uči obrasce ponašanja, komunikaciju i neke vrijednosti koje njegova obitelj očekuje i pruža. Prema Rečić (2005) učenje, rad i igra su osnovni oblici aktivnosti u kojima djeca ovladavaju raznim znanjima, vještinama i navikama, razvijaju svoje sposobnosti i životna iskustva. Sve navedeno oblikuje dijete od najranije dobi jer ono ne zna za drugačije i je li nešto ispravno ili nije od svega onoga što vidi u svome domu. Bilo da je riječ o ispravnom ili neispravnom načinu odgajanja i funkcioniranja pojedine obiteljske zajednice, kao djetetove socijalne sredine, obitelj ima najmoćniji i najbitniji utjecaj.

Svaki roditelj uzor je svojoj djeci. Djeca oponašaju svoje roditelje, njihovo unutarnje i vanjsko ponašanje, a u taj proces uključeno je mnogo čimbenika poput povezanosti, emocionalne bliskosti, fizičke i duhovne dostupnosti roditelja. Juul (2018) promišljajući o obitelji kao odgojnoj zajednici naglašava značaj intuitivne povezanosti koju tumači kao egzistencijalnu sponu koja djetetu pomaže da nauči kako se roditelj s kojim se intuitivno povezo suočava s izazovima u životu i potom te kompetencije i obrasce integrira u život.

Nadalje, shvaćajući dijete kao jedinku unutar nekog društva tada odgoj za dijete ima drugačije značenje, ono usvaja vrijednosti i norme koje su društveno prihvatljive unutar njegove obitelji i zajednice. U tom smislu, Nimac (2010) ističe kako ono što obitelj prenese djetetu se ne zaboravlja jer postane dio njegove osobnosti i razmišljanja. Na taj način dijete kreira svoje stavove, obitelj ga usmjerava u daljnjem životu. Rosić (2005) također naglašava da je obitelj osnovni model ponašanja koji se razvija i formira u obiteljskom domu (iako se kasnije mijenja) i njezin utjecaj nikada se ne gubi u potpunosti. Ili još konkretnije: „Utjecaj obitelji je najintenzivniji u najranijem razdoblju djetetova života, odrastanjem djeteta utjecaj se smanjuje, ali nikada ne prestaje” (Petani, 2011, str. 98).

Iako je velik utjecaj zajednice na samo dijete i na roditelje, neizostavna je uloga roditelja koji su primarni odgojitelji svoje djece. Poznato je da ne postoje savršeni roditelji ili recept za odgoj, no ako se djetetu pruža ljubav i toplina sa jasno postavljenim granicama na način da se uvažavaju njegove mane i vrline, tada je to poželjna i zdrava obiteljska odgojna zajednica.

2.1. Pluralizam obiteljskih struktura

Pod utjecajem društvenih promjena, unutar obitelji je došlo do promjena poput broja djece unutar jedne obitelji, vrste srodstva, broj članova te njihova dob i spol. Tijekom ljudske povijesti mijenjalo se shvaćanje roditeljstva te se ono shvaćalo kao nešto što dolazi prirodno od strane muškarca i žene odnosno da je biološki uvjetovano. Danas smo svjedoci raznih intervencija koje su izravno povezane sa obitelji i njezinom strukturom. U tom smislu Kušević (2011) govori o društvenim, medicinskim i pravnim intervencijama koje utječu na roditeljstvo (primjerice, zabrana tjelesnog kažnjavanja, medicinski potpomognuta oplodnja i mnoge druge) koje smanjuju prirodnost i spontanost roditeljske uloge. U pojašnjenju navedenog spomenuta autorica naglašava da nekada prije roditelji su bili isključivo oni koji su začeli dijete (biološki roditelji) ili osobe koje su ga usvojile dok se obiteljska slika u današnje vrijeme značajno promijenila. Edwards (1991; prema Kušević, 2011) navodi slikoviti primjer u kojem dijete može imati petero roditelja s obzirom na napredak medicine, majku i oca koji su donirali spolne stanice, surogat majku koja je iznijela trudnoću te roditelje koji ga odgajaju. Iz ovog primjera je očito da je ovo samo jedna od raznih drugih mogućnosti, što uz pluralizaciju obiteljskih struktura u kojima postoji velik broj rekonstruiranih obitelji ne nudi jednostavan odgovor na pitanje tko je zapravo roditelj i obitelj djetetu. „Nema prirodnog zakona koji obitelj čini univerzalnom, no na nju nailazimo u gotovo svim društvima.“ (Ljubetić, 2007, str. 5) Nadalje, kulturalne razlike i jezične barijere također mogu predstavljati poteškoće i biti izvor stvaranja dodatne napetosti unutar određene obitelji.

Različite obiteljske strukture se mogu proučavati s obzirom na različite kriterije kao što su odnos između roditelja i djece (biološka i usvojena djeca), bračni status roditelja (razvedeni, odvojeni, ponovno oženjeni), broj roditelja u obitelji i roditeljsko seksualno usmjerenje. (Maleš i Kušević, 2011; Wise, 2003) Sukladno tome pojavljuju se novi, suvremeni oblici obitelji pa tako imamo osim biološke obitelji (koju sačinjava otac, majka i njihovo dijete) i posvojiteljske obitelji, udomiteljske, obitelj u kojem je jedan roditelj biološki, rekonstruirane obitelji (nakon razvoda se sklapa novi brak). Zatim postoje jednoroditeljske obitelji (koje su posljedica razvoda braka, izvanbračne zajednice, smrti partnera ili vlastite odluke da se ima dijete bez partnera), višegeneracijske obitelji (više generacija u jednom kućanstvu), istospolne obitelji. U novije vrijeme pojavljuju se obitelji u kojima jedan roditelj zbog svog posla neko vrijeme izbiva izvan nje i kalendarske obitelji (dijete dio godine živi s jednim roditeljem, a drugi dio godine s drugim roditeljem). Navedene, a i mnoge druge vrste obitelji nastale su kao odgovor

na društvene, kulturne i gospodarske promjene. Zbog različitih vrsta formiranja obitelji, njezinih funkcija, odnosa unutar nje i uopće opstanka jedne takve zajednice na koju utjecaj imaju vanjski i unutarnji čimbenici možemo istaknuti da je svaka obitelj jedinstvena sa svojim različitostima. Dakle, s obzirom na moderna shvaćanja obitelji, svaka obitelj bi mogla imati svoju definiciju što je obitelj, tko je čini i kako funkcionira (Janković, 2007; prema Zloković, 2012). Određena vrsta i oblik obitelji ne garantiraju da će dijete imati kvalitetno i zdravo odrastanje jer ono najvažnije što obitelj treba pružiti djetetu je emocionalna toplina, komunikacija, osjećaj pripadnosti, razumijevanja i uvažavanja sa svim njegovim posebnostima. U tom smislu, Maričić, Štambuk, Tadić Vujičić i Tolić (2016) ističu kako na optimalan razvoj djeteta najveći utjecaj ima kvaliteta obiteljskih odnosa i procesa dok oblik i struktura obitelji ne ostavljaju posljedice na djetetov razvoj. Također, navedeni autori govore o tome kako nisu dokazani negativni utjecaji istospolnih obitelji na dijete već upravo suprotno, istospolni partneri više se trude kao roditelji jer žele stvarati pozitivno i kvalitetno obiteljsko ozračje. Zanimljivo tumačenje daje i Nimac (2010; str. 26) naglašavajući: „kako god obitelj definirali, usprkos mnogim supstitutima i surogatima koji se danas pojavljuju i traže pravno priznanje vlastitog statusa, ona se pokazuje kao jedinstvena forma zajedničkog života, nosilac presudnih funkcija za životnu zajednicu.”

2.2. Roditeljstvo - uloga roditelja

Od davnina je poznato i prihvaćeno kako temelj odgoja ne čine riječi roditelja već ono što roditelj čini za njega te da dijete uči ono što vidi i doživljava, te da roditelj svojim vlastitim primjerom usmjerava dijete prema životnim vrijednostima koje značajno utječu i oblikuju djetetov razvoj i odgoj. Roditelj svjesno i s određenom namjerom bira kakav će biti roditelj, uključen ili neuključen, dobar ili loš, brižan ili nemaran. Ljubetić (2007) ističe kako je roditeljstvo vrlo važna i zahtjevna uloga, no isto tako i velik izazov jer ishod odgoja koji pružaju roditelji ne možemo znati unaprijed. Uloga roditelja je biti voditelj, korektor, usmjeritelj, osoba koja skrbi za dijete, voli ga, postavlja granice, ali i osoba koja potiče odgovorno djetetovo ponašanje. (Longo, 2016)

Kada bismo pokušali komparirati obiteljski odgoj nekada i danas tada bismo istaknuli da su nekad roditelji bili oni koji su u potpunosti upravljali djetetovim odgojem. Danas postoje međunarodni dokumenti čija su prava implementirana u vrhovne zakone država potpisnica koja štite dječja prava. Juul (1998) navodi kako se na djecu počelo gledati kao na bića koja

imaju vlastite intelektualne i psihološke potrebe te da je ispunjavanje tih potreba vrlo važno za dječji razvoj.

Slijedom navedenog govori se o nizu prava i dužnosti roditelja da u skladu sa svojim mogućnostima kreiraju najbolje uvjete za cjelokupan razvoj djeteta. Smatra se da roditelji postupaju u interesu svojeg djeteta ako, uzimajući u obzir djetetovu osobnost, dob, stupanj razvoja, zadovoljavaju djetetove emocionalne i psihosocijalne potrebe tako što pokazuju odgovornost prema djetetu te pružaju odgovarajuće smjernice potičući njegov razvoj. Slijedom navedenog, roditeljstvo u novije vrijeme se shvaća kao uloga, a ne biološko pravo.

Dolaskom djeteta, koje zahtijeva vrijeme svojih roditelja i emocionalni angažman, parovima preostaje manje vremena za njih same, što dovodi do nezadovoljstva i nesuglasica, što je u početnoj roditeljskoj ulozi i uobičajena pojava. Preobrazba para u obitelji do koje dolazi rođenjem i odgojem djece temeljna je odrednica sadržaja knjige Jespera Juula (2018) s naslovom: „Sačuvati ljubav“. Iako dolazi do brojnih promjena u životu partnera, iznimno važnim smatra se očuvanje roditeljskih partnerskih odnosa. Autor ističe kako je upravo to ono najbolje što roditelji mogu učiniti za svoju djecu, a to je sačuvati ljubav. Ostati obitelj, navodi autor, uvijek je emocionalan i egzistencijalan odabir u kojemu je najvažnije da su odrasli dobro jer će tada i djeca biti dobro. Stoga propitivanje i pomnije sagledavanje roditeljske uloge od strane oba partnera polazište je svake promjene posebice neželjenih obiteljskih ponašanja. Nadalje, autor ističe kako je u izazovnim odgojnim situacijama s ciljem promjene ponašanja djeteta ili određene obiteljske situacije, ključna i potrebna promjena u ponašanju roditelja. Spoznaja roditelja da kvaliteta njihovog odnosa kao roditeljskog para utječe i uvjetuje raspoloženje i ozračje u obitelji važno je polazište za stvaranje odgovorne roditeljske uloge jer roditelji ne odgajaju dijete samo sa svojim ponašanjem prema djetetu već i kvalitetom ponašanja prema svom partneru. Jednom je netko rekao: „Najvažnija stvar koju otac može učiniti za svoju djecu je voljeti njihovu majku“ (...)

Dobar i pozitivan odnos između roditelja podrazumijeva topliji i pozitivniji stav prema djetetu kao i pozitivno shvaćanje roditeljske uloge. Bradford (2006; prema Petani, 2011) u svojem istraživanju naglašava kako pozitivan bračni odnos podržava zajedničko roditeljstvo i da takav bračni odnos je uvelike u korelaciji s brigom i skrbi za dijete te da ga karakterizira dobra komunikacija, vještina rješavanja problema, emocionalna angažiranost i podrška. Komunikacija je iznimno bitna za rješavanje različitih problema pa tako i obiteljskih teškoća. Neke teškoće najčešće i nastaju upravo zbog nedostatka komunikacije ili jednostavno loše komunikacije. Prema Longo (2016) razgovor, odnosno komunikacija o nekom problemu može prevenirati gomilanje nesporazuma koji pak kasnije mogu dovesti do većih problema.

Razgovarajući, bračni partneri iznose misli i osjećaje te se može prepoznati koja područja obiteljskog života su sporna ili konfliktna. Za funkcioniranje jedne obitelji je vrlo važno da osim odnosa između roditelja i djeteta, funkcionira i odnos između samih roditelja jer oba ta odnosa su u međusobnom utjecaju, ponašanje i odnos roditelja utječe na ponašanje i odnos prema djetetu i obrnuto. Ponašanje roditelja te njihov međusobni odnos najveći su izvor dječjeg usvajanja znanja, odgovornosti, vještina i vrijednosti. Juul (1998) smatra da u partnerskom odnosu između odraslih, oni sami snose podjednaku odgovornost za svoju međusobnu interakciju dok u odnosu prema djetetu odrasli snose cjelokupnu odgovornost. Spomenuti autor ističe kako odrasli pomoću svoje osobnosti, nekih svjesnih i nesvjesnih radnji, promjenama raspoloženja, željom za ispravnim i strahom od pogrešnoga utječu na djecu, koja sve to promatraju i usvajaju i u konačnici oponašaju. Dakle, uvijek kada su roditelji svjesni svog utjecaja tada oni mogu preuzeti odgovornost za svoje osjećaje i utjecaje.

Gračner, Peran i Tokić (2016) također navode kako je odgajanje kompliciran proces u kojem će roditelj znati voditi svoje dijete uvijek kada zna upravljati samim sobom što podrazumijeva upoznavanje samog sebe, svojih očekivanja i propitkivanje istih u smislu opravdanosti, a sve s namjerom da se učini najbolje za dijete u određenom trenutku. Prema Dissing Sandahl i Zobel (2021) doticaj roditelja sa samim sobom je polazna točka za interakciju s djecom jer ako roditelji ne osvještavaju sebe tada nisu dovoljno prisutni i ne pružaju djeci sve ono što djeca trebaju. Biti roditelj je zahtjevan i fleksibilan proces u kojem se konstantno pojavljuju prepreke i izazovi pri kojima se uči o djetetu i roditeljstvu. Ako se neka odluka i pokaže kao pogrešna, to je povratno način učenja i poticaj za promjenu. Primjeri iz života pokazuju da se često prema djeci prilazi sa stavom kako je roditelj taj koji je u pravu, što ponekad podrazumijeva da se djecu ne smatra ravnopravnima u tom odnosu. Takav odnos se temelji na roditeljskom pravu raspolaganja s djetetom te narušava njihov osjećaj samopoštovanja. „Ako se odvažimo promijeniti perspektivu, zanemariti vlastite potrebe i razgovarati s djecom kao sebi ravnima, možemo postići čuda” (Dissing Sandhal i Zobel, 2021, str. 19). Slijedom svega navedenog, potrebno je dodatno ponoviti da je odgajanje djeteta složen, dugotrajan, ali i uporan proces koji iziskuje međusobnu suradnju, uvažavanje i razumijevanje (Rosić, 2005).

Oснаženi roditeljskom ljubavlju djeca promatraju i istražuju svijet oko sebe te tako stječu i usvajaju iskustva koja ih prate na njihovom putu u odraslu dob.

2.3. Značajke suvremene obitelji

Kao što je već rečeno, današnje obitelji su pod velikim utjecajem ekonomskih, socijalnih i mnogih drugih promjena što neposredno utječe i na prirodu obiteljskog odgoja. Obitelji su konstantno suočene sa strahom za egzistenciju svojih članova s obzirom na ekonomske prilike. Kakva će biti financijska situacija ovisi o visini prihoda koju ima obitelj, stabilnosti zaposlenja te veličini i sastavu obitelji. Borba za egzistenciju obitelji dovodi do većeg broja tjednih radnih sati što uzročno-posljedično ostavlja roditeljima sve manje vremena za provođenje vremena s djecom i obavljanje kućanskih poslova, ali i zadovoljavanje osobnih potreba. Također uočljivo je da žene napuštaju tradicionalnu ulogu kojom se smatralo da je njihova primarna uloga briga za djecu i kućanstvo. To potiskivanje tradicionalne obitelji posebice vrijedi za žene koje u suvremenom društvu teže prema profesionalnoj karijeri koja im omogućava status u društvu, samostalnost koja pak dovodi do ravnopravnijeg položaja žena. Stoga žene najčešće balansiraju između dvije uloge, majčinske i profesionalne, a dok su majke na svojim poslovima odgoj i briga o djeci se prepušta odgojno obrazovnim institucijama. U balansiranju između te dvije uloge od velike je pomoći zdrav i ravnopravan odnos sa partnerom u kojem oba partnera sudjeluju oko skrbi o djeci i kućanstvu te imaju podijeljene uloge. Odnos međusobne podrške i podjele poslova utječe na kvalitetu obiteljskog života i bračnih odnosa. Prema Jurčević Lozančić (2011) podrška bračnog partnera znatno smanjuje obiteljski stres i doprinosi razrješenju mogućih konfliktnih situacija. Svjedoci smo da u nedostatku međusobne podrške, koja je prijeko potrebna kako bi obitelj funkcionirala, dolazi do razvoda brakova što je u stalnom porastu. Anderson (1990; prema Ljubetić, 2007) rezimirajući karakteristike suvremenih obitelji naglašava da su mladi neutralni prema identitetu obitelji, u porastu je broj razvoda zbog nestabilnosti bračnih odnosa te raspadanje obiteljske zajednice kao posljedica oslobađanja žena koje su u svojim profesionalnim karijerama. Osim promjena koje se događaju u partnerskom odnosu roditelja mijenja se i odnos između roditelja i djece. Dijete postaje ravnopravnim član svoje obitelji sa pravima i obvezama gdje je naglašena komunikacija unutar obitelji, prenošenje vrijednosti i pravila ponašanja, skrb za dijete i njegove potrebe što dovodi do kvalitetnije skrbi i odgoja. Intenzivirala se povezanost s djecom, a razlog tome je kako navodi Nimac (2010; str. 31): „što se značajno promijenio kulturni kontekst u kojem se djecu više ne shvaća kao produžetak vlastite vrste u generacijskom lancu, već ona postaju osobna realizacija bez generacijskih konotacija”. Na dijete se gleda kao individuu što omogućava djetetovo razvijanje sposobnosti i njegovih individualnih karakteristika te se od

roditelja očekuje potpuni doprinos u odgoju djece koja su u središtu obiteljskog života. Sve navedeno podrazumijeva roditelje koji su kompetentni tj. spremni konstantno učiti i mijenjati odgoj djeteta u skladu s njegovim razvojem i osobnošću. Dakle, vidljivo je kako su pripadnici novih generacija promijenili svoju percepciju i očekivanja od strane obitelji, djece, općenito obiteljskog života, ali ono što se nije promijenjeno je važnost obitelji za pojedinca i društvo. U tom smislu, Puljiz (1994; prema Nimac, 2010) smatra da su trendovi i mišljenja s kojima se susrećemo zapravo kontradiktorni dok s jedne strane pričamo o individualizaciji i slabljenju obiteljskih veza, s druge strane u vrijednosnom i emocionalnom pogledu raste privrženost obitelji.

2.4. Izazovi obiteljskog odgoja

Kao što je navedeno u prethodnom tekstu, suvremene znanstvene spoznaje o djetetu i njegovom razvoju su dovele do drugačijih odgojnih ciljeva i postupaka u odgoju djece. Nekada su se djeca odgajala kako bi bila poslušna, korisna zajednici i svojoj obitelji dok danas to nije slučaj. Djeca se odgajaju na način da budu samostalna, nezavisna i odgovorna za sebe i svoje postupke. Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović (2003; prema Maleš, 2012) navode da je nekada u odgoju dominiralo mišljenje da se mlade treba pripremiti za život u zajednici, suradnju, dijeljenje s drugima te da se razvija odgovornost prema drugima, njeguje povezanost s članovima proširene obitelji, obiteljsko jedinstvo i solidarnost, danas se potiče razvoj dječje neovisnosti. Dijete nije više pasivni primatelj znanja i informacija od strane roditelja i zajednice već se ono smatra aktivnim i kompetentnim bićem. Shvaćanje temeljeno na novim znanstvenim spoznajama kako se dijete razvija i što sve ono može s obzirom na svoju razvojnu dob i karakteristike je omogućilo da se promijeni slika o djetetu pa se tako na dijete gleda kao na aktivno, kreativno i kompetentno biće (Jurčević-Lozančić i Kunert, 2015). Drugačija slika o djetetu tj. suvremena slika o djetetu koje ima pravo reći svoje mišljenje i biti saslušano je afirmiralo paradigmu odgovornosti djeteta te potisnula paradigma o poslušnosti. S obzirom na to, tjelesno kažnjavanje se više ne smatra prihvatljivim što je i zakonom zabranjeno. Tako je u Hrvatskoj zabranjeno tjelesno kažnjavati djecu prema Obiteljskom zakonu (2003) te Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji također iz 2003. godine, ali i na temelju same Konvencije o pravima djeteta čija je potpisnica i Republika Hrvatska. Osim toga što je zakonski zabranjeno, tjelesno zlostavljanje umanjuje roditeljsku vrijednost u dječjim očima te slabi odnos roditelj i dijete. (Sears i Sears, 2009)

Nasuprot nekadašnjem odgoju razvili su se novi odgojni postupci utemeljeni na tome da se poštuju dječja prava i interesi te razvojne potrebe pa se u skladu s time javljaju koncepti pozitivnog roditeljstva, konstruktivne discipline i povezujućeg roditeljstva (više o tome: Maleš i Kušević, 2011).

Pozitivno roditeljstvo ima za cilj kao što i samo ime kaže razvijati pozitivan odnos između djece i roditelja kroz snažnu povezanost, komunikaciju, empatiju, razumijevanje, uz jasno postavljanje granica nenasilnim putem, a sve u svrhu optimalnog dječjeg razvoja. U tom smislu Pećnik (2014) navodi kako Preporuka Vijeća Europe o politici podrške pozitivnom roditeljstvu definira pozitivno roditeljstvo kao roditeljsko ponašanje koje je temeljeno na najboljem interesu djeteta i da ono kao takvo njeguje, osnažuje. Dakle, nije nasilničko te osigurava uvažavanje i vođenje koje je usko povezano s uspostavljanjem granica, a sve u svrhu omogućavanja cjelovitog razvoja djeteta. Zdrav odnos pun ljubavi i razumijevanja za dijete te precizno utvrđena pravila su temelji dobrog obiteljskog odgoja. Međutim, ako te potrebe nisu zadovoljene velika je vjerojatnost da će djeca osjećati hladnoću i odbojnost prema roditeljima, ali i okolini te s obzirom na to dolazi do neprihvatljivih oblika ponašanja. (Rečić, 2005)

Konstruktivna disciplina je suvremeni model vođenja djece u kojem se naglašava povezanost roditelja i djeteta jer je takav odnos temelj za sva daljnja učenja odnosno poučavanja od strane roditelja. Kada dijete osjeća povezanost sa svojim roditeljima, osjeća pripadanje svojoj obiteljskoj zajednici i iskazuje manje nepoželjna ponašanja. Sears i Sears (2009) zaključuju da što je dublja veza između roditelja i djeteta proces discipliniranja djeteta je olakšan. Dublja veza odnosno povezanost omogućava roditelju bolje poznavanje djetetovih potreba i sklonosti pa je onda lakše i razumjeti dijete (zašto se u određenoj situaciji ponaša na određen način, što ga potiče na poželjno ili nepoželjno ponašanje). Općenito rečeno, uvijek kada dijete ima razumijevanje od strane odraslih tada se ono osjeća dobro i uvaženo. Dijete djeluje prema svojem unutarnjem osjećaju zadovoljstva stoga kada se osjeća sretno, zadovoljno i prihvaćeno, manje impulzivno u svojim reakcijama, što pak smanjuje vjerojatnost za daljnja nepoželjna ponašanja. Discipliniranje nije kažnjavanje djeteta. To je proces učenja kako bi se djeca znala prihvatljivo ponašati, kontrolirati svoje ponašanje i gradila svijest o tome da posljedice svakog ponašanja mogu biti pozitivne i negativne. U tom smislu Dissing Sandhal i Zobel (2021) naglašavaju kako je disciplina nužna za djetetovo odrastanje u određenoj strukturi, ali i da bi se s poštovanjem odnosila prema okolini te napominju kako postavljene granice trebaju voditi prema poštovanju i razumijevanju (što je važno za dobar odnos roditelj – dijete), a ne prema dječjem strahu od roditelja.

Povezujuće roditeljstvo je koncept koji naglašava čvrstu emotivnu povezanost roditelja i djeteta, a takve veze se stvaraju kada roditelj odgovara na djetetove potrebe te ono dobiva povratnu informaciju da će sve njegove potrebe biti zadovoljene. To je intuitivni način skrbi za dijete koji uključuje mnogo bliskosti primjerice, dojenje, nošenje djeteta, provođenje vremena u igri s djetetom, spavanje blizu djeteta i bivanje djetetovim pomagačem (Sears i Sears, 2009). Sve navedeno ukazuje na to kako roditelji moraju biti oni koji će se brinuti za svoje dijete prepoznavajući njegove potrebe i odgovarajući na iste, istodobno postavljati jasne granice. Dakako, potrebno je poštivati dijete i njegove mogućnosti na način da dobiva priliku odlučivati, izražavati svoje mišljenje i rješavati probleme. Često citirani Juul (1998) naglašava kako roditeljski odgoj odnosno roditeljsko vođenje treba uključivati autoritet, dijalog između roditelja i djeteta, zanimanje za dijete i uključenost u njegov život te prepoznavanje njegovih potreba. Odrastajući u takvom okruženju djeca razvijaju svoje kompetencije i vjeru u sebe što povratno utječe na njihovo daljnje funkcioniranje u životu. Slijedom svega navedenog opravdano je zaključiti da obiteljski odgoj utječe na sreću, sigurnost i stabilnost djeteta, njegovo slaganje s vršnjacima, hoće li imati samopouzdanja u sebe i svoje sposobnosti te kako će reagirati u mnogim situacijama. Rekli bismo, roditeljski odgojni postupci ključni su za kvalitetan odnos između roditelja i djeteta te izravno utječu na djetetov razvoj i njegov budući životni put te na taj način čine suštinu obiteljskog odgoja. (Maleš i Kušević, 2011)

3. ZNAČAJ RANOGA ISKUSTVA U RAZVOJU OSOBNOSTI DJETETA

Rano djetinjstvo je najznačajnije i najosjetljivije razdoblje u razvoju djece jer je to period stjecanja prvih iskustava koja utječu na djetetov daljnji razvoj – kognitivni, tjelesni socio-emocionalni i govorni. U tom razdoblju djetetov mozak se razvija nevjerojatnom brzinom koja se neće ponoviti više niti u jednom razdoblju kasnijeg razvoja. Svakodnevna iskustva, podražaji i poticaji stimuliraju razvoj i jačanje neuronskih veza odnosno sinapsi. Sinapse koje su češće stimulirane trajno se učvršćuju te su uvjet za daljnji razvoj nervnih aktivnosti, a one koje su rjeđe stimulirane s vremenom propadaju i nestaju. Osim toga, to je period u kojem su djeca u potpunosti ovisna o brizi odraslih koji su ujedno i njihovi uzori koje oponašaju. Iz toga proizlazi kako obiteljsko odgojno okruženje ima vrlo velik utjecaj na razvoj djeteta. Prema Ljubetić (2012) djeca u obiteljskom domu imaju prva iskustva s kojima stječu određene kompetencije i koja ih oblikuju te autorica izdvaja tri glavne kategorije kompetencija: interakcija u socijalno heterogenim skupinama, autonomnost u djelovanju i interaktivno korištenje alata.

Interakcija u socijalno heterogenim skupinama se odnosi na interakciju djeteta i članova obitelji kroz svakodnevnu komunikaciju, igru, zajedničke aktivnosti i provedeno vrijeme, s time da treba uzeti u obzir kako svaki član ima svoju osobnost i karakter. „Kako surađivati, izbjegavati sukobe, ali i kako ih uspješno razrješavati dijete uči upravo iz svakodnevnih situacija u svom obiteljskom okruženju.” (Ljubetić, 2012; str. 35)

Autonomnost u djelovanju, koja je temelj za razvoj pozitivne slike o sebi, obuhvaća poticanje djeteta na djelovanje unutar svoje zajednice bilo da je riječ o obitelji, prijateljima ili vrtićkoj skupini, no prvo se dijete mora osjećati poštovano i uvaženo po pitanju prava, potreba i mišljenja unutar svoje obitelji kako bi i ono samo moglo razumjeti prava i potrebe drugih pa u skladu s time razviti i društvenu odgovornost. Uz to se veže osvještavanje vlastitih misli, osjećaja i ponašanja tj. introspekcija pa tako Ljubetić (2012) naglašava kako roditelji poticanjem djeteta na introspekciju zapravo osposobljavaju dijete za samopomoć i omogućuju još jednu višu razinu autonomije. Juul (1998) osvještavanje vlastitih misli i osjećaja naziva još i osobnom povratnom informacijom koja jamči razvoj djetetove osobne odgovornosti, a njihovo izražavanje tumači osobnim jezikom koji je potreban kako bi dijete moglo preuzeti odgovornost na sebe u odnosu s drugim osobama, a da pritom ne narušava odnose s drugima.

Nadalje, kako su roditelji prvi uzori i odgojitelji svojoj djeci oni su odgovorni za djetetovo okruženje koje bi trebalo omogućiti rani razvoj kompetencija primjerice, čitalačkih (usvajanje jezika, razvoj interesa za čitanje i pisanje), matematičkih (sposobnost kvantitativnog

mišljenja i zaključivanja, reprezentacija zavisnosti i odnosa, prirodoslovnih (razumijevanje važnosti zdravlja i prirode), refleksivnih (razvoj kritičkog mišljenja, refleksija i samorefleksija). Stoga, važno je da roditelji u toj najranijoj dobi djeluju poticajno svojim primjerom i grade temelje za razvoj navedenih kompetencija jer su upravo one potrebne za funkcioniranje u društvu i za njegovo daljnje odrastanje. To je moguće ako je riječ o sigurnom i prihvaćajućem obiteljskom okruženju koje nudi bogate i raznovrsne poticaje, podršku u njegovom učenju i istraživanju raznih dimenzija okoline (emocionalna, socijalna, fizička, duhovna, komunikacijska, tehnička, umjetnička itd.) jer se u tom slučaju angažiraju različite vrste inteligencija i razvoj različitih kompetencija. (Ljubetić, 2012) Prema Starc, Čudina Obradović, Pleša, Profaca i Letica (2004) optimalni uvjeti razvoja čine materijalni okoliš i socijalna okolina. Materijalni okoliš je sve ono što okružuje dijete i što mu se fizički može ponuditi kao poticaj njegovom istraživanju i učenju: prostor, igračke, predmeti, slike, zbivanja, zvukovi, glazba. Socijalna okolina koja je poticajna za djetetov razvoj podrazumijeva dostupnost i senzitivnost odrasle osobe koja djetetu nudi tjelesni dodir i emocionalnu toplinu; verbalnu i govornu komunikaciju; učenje posredovanjem iskustva. Iz svega navedenog proizlazi kako je velik utjecaj roditelja na materijalni i socijalni okoliš djece te da za rani razvoj dječjih kompetencija roditelji trebaju omogućiti djetetu da bude istraživač i aktivni subjekt odgoja.

Djeca su prema svojoj prirodi znatiželjna bića koja istražuju i uče čineći, u tim trenucima njihove sinapse su konstantno aktivne zahvaljujući stalnim iskustvima (aktivnosti, igre), a sve u funkciji njihova razvoja. (Ljubetić, 2012) „Potreba prvih istraživanja je i potreba nakupljanja neposrednih iskustava u senzomotoričkom razdoblju, kako bi se na taj način pripremile i događale promjene na spoznajnom planu, a time utjecalo i na razvijenije oblike istraživanja.” (Došen Dobud, 2018; str. 12)

Dijete kao aktivni subjekt odgoja, kao posljedica promijenjene percepcije djeteta, znači da dijete nije više objekt u tom procesu već da je ono spremno i sposobno aktivno sudjelovati u izgradnji procesa vlastita učenja. Osim toga, svako dijete ima sebi svojstven način učenja, ali i brzinu kojom uči iz čega se zaključuje kako je najbolji način stjecanja znanja i vještina omogućiti djetetu da bude kreator svog znanja uz neizravan poticaj i usmjeravanje odraslih.

Dijete kao aktivni čimbenik zajednice je željeni cilj obiteljskog odgoja jer svaki roditelji nastoji da se njegovo dijete uspješno uključi u širu društvenu zajednicu što pak pridonosi formiranju djetetova identiteta, a naposljetku i odgovornosti. To se još naziva građanskim odgojem koji je ključan za odgovornost prema sebi i drugima, ali i prema svemu što nas okružuje. U tom smislu autorica Bužinkić (2010; prema Ljubetić 2012) naglašava kako je

nužno razvijati odgovornost djeteta prema samom sebi, drugima i svemu što ga okružuje jer se pri tome stječu komunikacijske, socijalne, kreativne vještine, ali se i razvija kritičko mišljenje. Obiteljsko okruženje je prvo i najvažnije okruženje u kojem dijete dobiva iskustva vezana uz sebe kao i za poimanje svijeta oko sebe stoga je važno da poticajno okruženje određuje kvalitetu dječjih iskustava, a time i kvalitetu njihovoga učenja i razvoja. Pri tome, ne smije se zaboraviti kako djetetov cjelokupni razvoj najviše ovisi o ljubavi i razumijevanju te toplini obiteljskoga doma.

4. ALATI U ODGOJU I RAZVOJU DJETETA

Postoje razni pristupi u odgoju koji se temelje na različitim metodama, ali i ovise o djetetu i njegovoj okolini, ali ne postoje nikakva pravila koja će sa sigurnošću odgojiti zdravo i sretno dijete sa svim njegovim potencijalima. No, barem postoje određeni alati koji potpomažu u odgoju i razvoju djeteta.

Strpljenje i razumijevanje roditelja naspram svog djeteta je jedan od tih alata. Razlika između onoga što dijete može i onoga što roditelj misli da dijete može često zna biti uzrokom nesporazuma i prepirki. Mentalni kapacitet odrasle osobe i djeteta nije jednak stoga roditeljsko razumijevanje i strpljenje su ključni u građenju odnosa roditelj – dijete.

Zatim, empatija. odnosno mogućnost da se stavimo u položaj druge osobe je alat koji omogućava roditelju da razumije dijete i da dijete samo prepozna svoje emocije, nauči se nositi s njima te u konačnici poboljša emocionalnu inteligenciju. „Empatija je također koristan alat koji mu pomaže podnijeti ono što dolazi i smiriti se u situacijama kad ga preplave tjeskoba, ljutnja ili frustriranost.” (Bilbao, 2020; str. 76) Međutim, hoće li dijete biti empatično i u kojoj mjeri uvelike ovisi o odgoju roditelja. Kao što je navedeno u prethodnom tekstu ako je dijete odgajano u obiteljskom okruženju koje je ispunjeno toplinom i ljubavlju tada ono to iskustvo prenosi u druge životne situacije. Suprotno navedenom, ako dijete nije odgajano u pozitivnom obiteljskom ozračju ono neće imati pozitivno iskustvo i jednostavno ga neće moći i znati primijeniti. „Djeca koja odrastu s ograničenim brojem interakcija – što obično znači ograničeni doticaj s brižnim odraslim osobama punim ljubavi – nemaju iste mogućnosti razviti veze u mozgu kao djeca koja su dio svijeta brižnih odgajatelja.” (Sears i Sears, 2008; str. 26)

Nadalje, potkrepljenje pravila i pozitivnog ponašanja pomaže da se učvrsti ili potakne djetetovo ponašanje u skladu s društvenim pravilima što je ključno za odgoj. Čini se da je najbolje potkrepljenje uvijek kada dijete nauči nešto novo ili pokaže napredak i pozitivno postupanje u odnosu na prethodne razine svoga razvoja. (Bilbao, 2020) Isti autor naglašava važnost potkrepljivanja djeteta priznanjima, provodeći vrijeme s njim i nježnošću.

Sljedeće je uspostavljanje granica koje su izrazito važne za djetetov razvoj iz razloga što se ono nauči utvrditi svoje granice i razviti samokontrolu što povratno utječe na daljnji životni uspjeh. Jer imajući neke granice smanjuje se nepoželjno ponašanje i izbjegava se ponavljanje istog, ali i prolaze se manje frustracije, savladavanje prepreka, nošenje sa činjenicom da ne može sve uvijek biti kako oni žele. Ili još konkretnije: „Posve je točno da se djeca razvijaju zdravo i harmonično samo onda kada odrasli u obitelji postavljaju neke granice.” (Juul, 1998; str. 24)

Naposljetku komunikacija, koja i započinje u obitelji, omogućava djetetu i roditelju da se povežu te da dijete izrazi svoje emocije, želje i razmišljanja. U tom smislu Bilbao (2020) navodi kako je komunikacija između roditelja i djeteta temeljni put koji vodi prema spoznajnom razvoju u prvim godinama života jer sposobnost (pamćenje, apstrakcija, spoznavanje okoline, autoregulacija, koncentracija, jezik) zahtijevaju komunikaciju kako bi se razvijale.

4.1. Značaj igre djeteta u obitelji

U razdoblju od djetetova rođenja do polaska u školu, igra je temeljna djetetova aktivnost. Ona pridonosi cjelovitom dječjem razvoju jer se kroz igru stječu razna iskustva: motorička, spoznajno – istraživačka, socio – emocionalna, jezično – komunikacijska i umjetnička (Mendeš, Marić i Goran, 2020).

Igra obilježava dječju kulturu, fenomen je djetinjstva. (Rajić i Petrovič-Sočo, 2015) Igrajući se dijete istražuje sebe i okolinu, uvježbava različite vještine, produbljuje svoja znanja i iskustva te gradi nova iskustva. Često se naglašava da je igra spontana i samomotivirajuća aktivnost koja se odvija prema pravilima u nekom vremenu i koja nije usmjerena na rezultat već na proces jer proizlazi iz intrinzične motivacije djeteta. Kroz igru se spontano uče pravila ponašanja, razne uloge, rješavanje sukoba, ograničenja, socijalni odnosi, interpretacija raznih iskustava i situacija. Također funkcije poput koncentracije, kontrole impulsa, rješavanje problema, i samoregulacije ponašanja. (Klarin, 2017) Ona je proces u kojem se uživa jer se odvija po dječjim pravilima, dijete samo kreira, mijenja i prilagođava. (Rajić i Petrovič-Sočo, 2015) Spomenute autorice naglašavaju kako u igri dijete pomoću svoje mašte prerađuje stvarnost sukladno svom doživljaju svijeta te stvara jedan sasvim novi svijet u kojem postaje ono što u stvarnosti nije ili još ne može biti. Posebnost igre za djetetovo poimanje svijeta i općenito razvoj je u tome što u igri nema čvrstih pravila, mnogo toga je prepušteno djetetovoj mašti i slobodi.

Prema tumačenju Kooij i Mayes (1986; prema Mendeš i sur., 2020) činitelji koji utječu na dječju igru mogu se podijeliti u dvije skupine, a to su: socijalni i materijalni. Govoreći unutar konteksta obitelji, roditelji imaju i socijalni i materijalni utjecaj. Socijalni, prema Mendeš i sur. (2020) podrazumijeva kada roditelj podržava djetetovu socijalnu i emocionalnu dobrobit te sudjeluje u vršnjačkoj komunikaciji i podupire ju, a materijalni činitelji se odnose na prisutnost igračaka, utjecaj igračaka i utjecaj sredine (uvjeti odrastanja). Slijedom

navedenog, možemo zaključiti kako roditelji stvaranjem određenih uvjeta mogu itekako utjecati na igru i njenu kvalitetu, time posredno i na djetetov cjelokupni razvoj, ali i vršnjačke odnose.

Roditelji su prvi partneri djeteta u igri. Istraživanja su pokazala kako veću kompetentnost i kreativnost u igri imaju djeca čiji su roditelji uključeni u njihove aktivnosti. (Howes i Stuart, 1987; prema Klarin, 2017) Jer „dijete se upušta u igru koja je složenija i više je razine u odnosu na onu kada se igra samo što djeluje poticajno za razvoj.” (Klarin, 2017; str. 38) Igrajući se s djetetom, osim što provode vrijeme zajedno, roditelj podržava njegov interes i potrebe te mu pomaže u proširivanju i nadopuni već postojećeg znanja. Kroz igru razgovaraju, promatraju, otkrivaju što povratno i izravno oplemenjuje djetetov razvoj. Ljubetić (2012) navodi kako bi roditelj trebao djelovati u dječjoj igri: promatrati (igru), oslušivati (njegova pitanja i komentare), razgovarati (o tome što dijete radi i koje su njegove misli radi boljeg razumijevanja), primjereno i pravodobno odgovoriti na njegove potrebe, interese i želje (biti podrška te osigurati i ponuditi različite poticaje). Tamis-Le-Monda, Užgir i Bonstein (2002; prema Klarin, 2017) istražujući igru u kojoj sudjeluju dijete i roditelj razlikuju dvije vrste igre, a to je interpersonalna i igra s objektima. Interpersonalna igra podrazumijeva izravnu uključenost djeteta i roditelja te se u takvoj vrsti igre javlja visoko zadovoljstvo oba sudionika. Primjerice, kao jedan od načina interpersonalnih igara je igra licem u lice (kao najraniji oblik igre s djetetom), socijalne igre (igra skrivača), Tjelesne igre (igre koje uključuju prevrtanje, grubost i druge fizičke aktivnosti). Nadalje, isti autori objašnjavaju igre s objektima tijekom kojih je fokus usmjeren prema objektima i zbivanjima. Dijele ih u tri faze:

1. Faza istraživanja javlja se sredinom prve godine života, a manifestira se istraživanjem u obliku senzomotoričke manipulacije.
2. Nesimbolička igra karakteristična je za kraj prve godine, a obilježava ponašanje djeteta prema objektu (objekt može imati samo jednu ulogu – posljedica je centracije). Kroz igru roditelji upućuju na druge mogućnosti koje objekt može imati.
3. Simbolička igra javlja se u drugoj godini života. Posljedica je sposobnosti djeteta za stvaranje predodžbi i internalizacija.” (Klarin, 2017; str 37-38)

Uključenost roditelja u igru je od iznimnog značaja za dijete, njihova uloga je više kao pasivnog suigrača koji ne bi trebao usmjeravati ili prekidati igru. Primjerice, ako igra krene u nekom drugom smjeru od zamišljenog, jednostavno treba pustiti, ne izravno uplitati se, pratiti tijek igre. Sandhal (2019) u svojoj knjizi s naslovom: Igra na danski način, navodi kako je igra

kreativan proces prepun eksperimentiranja i kako je najvažnije da roditelj potiče dijete na slobodnu igru umjesto izravnog kontroliranja i preusmjerenja. Prema istoj autorici postoje četiri bitne značajke koje zajedno čine kontekst za cjelovit razvoj zdravog i sretnog djeteta, kroz slobodnu igru, a to su: dobar ugođaj, ravnopravnost, odnosi i podupiranje zone proksimalnog razvoja. Konkretnije: „Dobar ugođaj je prostor koji nas dočekuje pozitivnom atmosferom, podižući nam raspoloženje i budeći u nama osjećaj pripadanja. To je mjesto gdje se osjećamo sigurnima i koje nam nudi utjehu” (isto, str. 88). U traženju odgovora na pitanje o ravnopravnosti nužno je omogućiti djeci da se osjećaju zadovoljno, kako bi razvila pozitivnu sliku o sebi. Svako dijete ima svoje jake i slabije strane koje ponekad možda i nisu usklađene s očekivanjima roditelja. U tom slučaju djeci treba prepustiti istraživanje različitih stilova u igrama (primjerice, u situacijama kada dječak kuha i brine o lutkama ili se sa djevojčica igra s alatima). Zatim odnosi koje dijete gradi s roditeljima u igri su temelji dječjeg razvoja i daljnjeg iniciranja uspješnih suradničkih odnosa. Nadalje, podupiranje zone proksimalnog razvoja znači da se djetetu pomaže u prelasku s postojeće razine razvoja na napredniju razinu kroz: „pokazivanje djetetu vještine koju bi trebalo usvojiti, davanje smjernica i postavljanje pitanja djetetu dok isprobava novu vještinu te povlačenje podrške kad vidite da se dijete približilo svladavanju vještine.” (Sandhal, 2019; str. 108)

Igra s djetetom, a ponajviše slobodna igra omogućava razvijanje društvenih i emocionalnih vještina te pruža okvir za razvoj djeteta u zonama koje mu odgovaraju. Na taj način se stvara poticajno okruženje za razvoj dječje igre u kojem ono može istraživati i eksperimentirati, a sve u cilju optimalnog dječjeg razvoja i napredovanja.

5. AUTORITET RODITELJA U OBITELJI

Roditelji vjeruju da njihovi odgojni postupci u kojima prihvaćaju ili ne prihvaćaju određene djetetove postupke i ponašanja utječe na to hoće li dijete daljnjim odrastanjem postati uspješno i odgovorno. U odgojnim postupcima se isprepliću dvije dimenzije roditeljstva važne za djetetov razvoj, prema Vasta, Marshal i Scott (1998) riječ je o roditeljskoj toplini i nadzoru. Za roditeljsku toplinu navodi se kako se može kretati od roditeljske ljubavi i podrške ali i do odbacivanja i neprijateljstva. Primjerice, nadzor se može kretati od nadziranja, discipline i upravljanja djetetom, pa do ne doživljavanja djeteta i neuključenosti u njegov život. Brojna literatura naglašava da kombinacijom ove dvije dimenzije roditeljstva nastaju četiri vrste odgojnih stilova roditeljstva od kojih svaki na svoj način utječe na razvoj djeteta i njegovu percepciju autoriteta. Autoritativni stil znači da su roditelji visoko involvirani u dimenziji roditeljske topline i nadzora. Roditelji brinu za svoje dijete, uvažavaju njegovo mišljenje i osjećaje, ali isto tako postavljaju granice i pravila kako bi regulirali djetetova nepoželjna ponašanja. Takva djeca su samopouzdana, odgovorna, imaju visok stupanj kontrole, spremna su prihvatiti rizik. „Djeca koja ostvaraju najbolje rezultate u životu (u kontekstu emocija, odnosa, pa čak i obrazovanja) imaju roditelje koji ih odgajaju s višim stupnjem povezanosti i njege, a istovremeno izražavaju i održavaju jasne granice i visoka očekivanja” (Siegel i Bryson, 2017; str. 21). Nadalje, u literaturi se govori i o tome da autoritarni stil karakterizira niska dimenzija topline, ali i visoka dimenzija nadzora što dovodi do toga da ih dijete doživljava strogima i zahtjevnima i većina djece ne reagira adekvatno na takav odgoj. Djeca postaju nesigurna i povučena (jer brinu o tome što će reći roditelj i jesu li roditelji zadovoljni njima) ili agresivna i pokazuju probleme u ponašanju. Popustljivi roditelji brinu o svom djetetu i puni su ljubavi te baš iz tog razloga djeci ne postavljaju dovoljno ograničenja što nipošto nije dobro za njihov razvoj jer takva djeca nemaju osjećaj odgovornosti ili za neki red i vrlo često reagiraju agresivno ako ne dobiju što žele. Ravnodušni stil ne pruža niti dovoljno topline niti dovoljno nadzora. Takva djeca su često nesigurna, slabe samokontrole i promjenjivog raspoloženja. Iz svega navedenog može se zaključiti kako za pravilan razvoj djeteta je nužna ljubav i toplina koju mu pružaju roditelji, no isto tako autoritet roditelja odnosno postavljanje određenih granica i pravila ponašanja utemeljenih na zajedničkom dogovoru s razumnim rješenjima. (Jurčević Lozančić, 2016; Milanović, 2006; Pećnik, 2014)

Brojni su primjeri iz života koji pokazuju da tijekom odgajanja svog djeteta, roditelji često imaju problem postavljanja autoriteta. Najčešće ga postižu s kontrolom, nadzorom, kaznama, zabranama, postavljanjem granica, nagradama, no autoritet bi zapravo trebao biti

utemeljen na poštovanju, uvažavanju i povjerenju. Općenito rečeno, autoritet se ne stječe odjednom već je to dugotrajan proces koji započinje od djetetova rođenja te se propituje u različitim situacijama koje se događaju u odnosu roditelja i djeteta.

Milanović (2006) govori o roditeljskom autoritetu kroz dječje razvojne periode pa tako navodi da u razdoblju djeteta od njegova rođenja do trećeg mjeseca je vidljiv majčinski autoritet kroz nadziranje djetetovih psiholoških stanja i ponašanja u svrhu razumijevanja djetetovih potreba i odgovaranja na iste. U drugoj polovici prve godine, koje je okarakterizirano dječjim istraživanjem svijeta, roditeljski autoritet je vidljiv kroz ograničavanje djetetovog kretanja (npr. ostavljanje unutar ograđenog prostora) i nadzor djetetovih psiholoških stanja (npr. kažnjavanje oduzimanjem igrčke u slučaju neposluha). Prema Starc i sur. (2004) u ovom razdoblju roditeljski autoritet se očituje kroz kontrolu prostora radi sigurnosti djeteta i kroz nagrađivanje djetetovog poželjnog ponašanja. U drugoj godini života „kako bi se osigurao djetetov motorički i spoznajni razvoj, te omogućio razvoj samostalnosti i nezavisnosti, roditelj će svoj autoritet koristiti u cilju postavljanja jasnih i realističnih granica – što se smije, a što se ne smije” (Milanović, 2006; str. 163). Nadalje, treća godina je obilježena djetetovim prkosom i otporom. Neovisno o tome kako su se roditelji ponašali prije, dijete će htjeti samo odlučivati i raditi stvari samostalno jer na taj način ono želi izgraditi svoju autonomiju. Uzimajući sve to u obzir, roditelji bi pažljivo trebali koristiti svoj autoritet uz puno strpljenja, razumijevanja, dosljednosti i postavljanjem jasnih realnih granica. Postavljanjem pravila i granica čiji su temelji logična i razumna rješenja te međusobni dogovori između djeteta i roditelja itekako doprinosi razvoju djetetove samostalnosti i osobnoj ili društvenoj odgovornosti (Jurčević Lozančić, 2016). Zatim u razdoblju od treće godine pa do odlaska u školu poželjno je da roditelji svoj autoritet upotrijebe za razvoj djetetove samokontrole i samopouzdanja. Ovo je moguće ako je roditelj uzor koji prvenstveno zna i može osvijestiti svoje pozitivne i negativne osjećaje pa potom se i nositi s istima na primjeren način. Osim biti dobrim uzorom, važna je pomoć djetetu da shvati zašto se osjeća na određen način kroz zajedničku komunikaciju kako bi ono samo kasnije moglo osvijestiti kako se osjeća te da su neugodni osjećaji dobri za uočavanje problema koji se onda i može riješiti. Time se postiže postupno prebacivanje odgovornosti od odrasle osobe na dijete kako bi ono samo s vremenom razvijalo svoju autonomiju (Bergmann, 2009; prema Jurčević Lozančić; 2016). Milanović (2006; str. 167) zaključuje: „Tijek prakticiranja nadzora, kontrole i roditeljske moći, započet djetetovim rođenjem, ima dakle svoju dinamiku, svoje fleksibilne načine i svoj kraj (u doba adolescencije).”

Slijedom svega navedenog opravdano je zaključiti da se autoritet roditelja treba temeljiti na emocionalnoj toplini između roditelja i djeteta, dosljednoj strukturi koja se pruža djetetu i samom razumijevanju misli i osjećaja djeteta. Slijedeći tu misao, Jurčević Lozančić (2016; str 116) navodi „da bi se u tome što više uspjelo, bitno je shvaćanje djeteta kao osobe s vlastitim osjećajima, pravima i potrebama koje roditelj uvijek treba prepoznavati ..” Iz navedenog citata moguće je zaključiti da je to ključ za odgovorno ponašanje djeteta u kojem postoji autoritet roditelja, ali utemeljen prvenstveno na međusobnoj ljubavi i povjerenju.

5.1. Disciplina i granice

Kada bismo pokušali pojasniti značenje riječi disciplina tada bismo istaknuli da je to izvorno latinski pojam koji od samih početaka podrazumijeva poučavanje ali je s vremenom ta ista riječ izgubila svoje pravo značenje i poprimila negativnu konotaciju koja označava kažnjavanje i kontroliranje. Tsabary (2020) navedenu negativnu konotaciju u roditeljstvu metaforički tumači kroz sustav zatvorenik i upravitelj u kojem je roditelj upravitelj i nadzire dijete koje pak u ulozi zatvorenika čini nešto dobro ili loše te postaje i ovisan o upravitelju koji ga kontrolira. Takav odnos se temelji na sustavu nagrađivanja i kažnjavanja pa umanjuje dječju samodisciplinu odnosno samoregulaciju. Stoga je vrlo bitno osvijestiti kako pojam disciplina ima svoju bit u poučavanju i razvijanju vještina na temelju poštovanja, ljubavi i emocionalne povezanosti između djeteta i roditelja. Imajući disciplinu djeca uče kontrolirati svoje snažne emocije, poštovati i misliti na druge, ostvarivati duboke odnose i donositi dobre odluke. Disciplina ima značajnu ulogu u razvoju i odgoju djeteta jer dijete uči sposobnosti koje su važne za njegovo cjeloživotno funkcioniranje:

1. samokontrola i prepoznavanje vlastitih poriva, onoga što ih izaziva, kako se pritom mogu povrijediti drugi ljudi, te kako se suzdržati od njih
2. prepoznavanje vlastitih osjećaja i što ih sve izaziva, imenovanje i izražavanje osjećaja, suzdržavanje kada je to nužno
3. zamišljanje osjećaja, razumijevanje njihovih uzroka, briga za osjećaje drugih ljudi, osvještavanje kako se vlastitim osjećajima može utjecati na osjećaje drugih ljudi
4. razvijanje osjećaja za pravednost i obzirnost te motivacije za takvo ponašanje
5. altruizam: otkrivanje radosti u davanju, čak i žrtvovanju za drugo ljudsko biće” (Brazelton, 2008; str. 1)

Siegel i Bryson (2017) naglašavaju da učinkovita disciplina ima dva primarna cilja, a to je djecu potaknuti na suradnju kao i ispravno poučavanje djece tako da razviju vještine i kapacitete za nošenje s izazovnim situacijama, frustracijama koje ih mogu nagnati da izgube kontrolu. Kako bi dijete surađivalo s roditeljem potrebno je ponajprije biti emocionalno uključen u komunikaciji i interakciji s njima. Konkretnije: „Povezivanje znači da svojoj djeci poklanjamo pažnju, da ih dovoljno poštujemo da bismo ih saslušali, da cijenimo njihov doprinos rješavanju problema i da im poručujemo da smo na njihovo strani, sviđalo nam se njihovo ponašanje ili ne” (Siegel i Bryson, 2017; str. 19). Autori Sears i Sears (2009; prema Jurčević Lozančić, 2016) emocionalno povezivanje s djetetom tumače disciplinom suosjećajnosti koja svoje temelje ima u odgovornosti i bliskim odnosima između roditelja i djeteta jer nije potrebno da su granice unaprijed postavljene već da se djecu upozna s ograničenjima u stvarnom životu. No, povezivanje ne treba miješati sa popustljivošću jer povezati se ne podrazumijeva dopuštanje djetetu da radi što hoće već suprotno. Povezivanje podrazumijeva postavljanje jasnih granica uz roditeljsku dosljednost što je nužno kako bi djeca imala jedan predvidljivi red u svom životu i kako bi razumjela da svijet oko njih funkcionira po određenim pravila pa s obzirom na to neke stvari su dopuštene, a neke nisu. Djeci je nužno reći ne kako bi naučila odgoditi neko zadovoljstvo, obuzdati poriv da negativno reagiraju i kako bi se mogla nositi sa situacijama u kojima ne dobivaju sve ono što žele. U slučaju nepostojanja granica, djeca su zapravo pod stresom jer ne znaju što i kako u određenim situacijama pa ih to potiče na burne reakcije. Stoga, postavljanjem granica djetetu pomažemo da se osjeća sigurno jer uči da su neke situacije predvidljive pa unaprijed može znati koje su posljedice određenih ponašanja. Na taj način se jačaju veze u dječjem mozgu koje omogućavaju da se bolje nosi s problemima. Sigman (2010; prema Jurčević Lozančić, 2016) navodi kako granice nisu skup pravila koja vrijede za sve već da su to razumna individualna pravila koja služe da bi dijete imalo etičku i moralnu strukturu za svoj daljnji razvoj. No, ono što vrijedi za sve kao što je već rečeno u ovome radu, disciplina i granice služe poučavanju i razvijanju njihovih vještina koje vode boljem djetetovom ponašanju i vrijednostima po kojima će moći ispunjenije, bolje i sretnije živjeti.

6. ZAKLJUČAK

Današnji suvremen, užurban i nepredvidiv način života kao i nova saznanja o razvoju i odgoju djeteta su ono što je dovelo do promjena u obiteljskom životu. Pa se tako mijenja struktura obitelji, odgojni postupci i društvene vrijednosti. Unatoč promjenama, ono što i dalje ostaje isto je utjecaj obiteljskog odgoja na razvoj djeteta. Obitelj kao primarna dječja sredina ima nemjerljiv utjecaj na dijete. Od prvog dana utječe na njegov spoznajni, socio – emocionalni, tjelesni, govorni i moralni razvoj. To je vidljivo kroz odnosa dijete i roditelj u kojem dijete uči promatrajući i oponašajući roditelje. Odnos između djeteta i roditelja je obostran jer roditelj svojim postupcima svjesno i nesvjesno utječe na dijete, kao i dijete na roditelje. Stoga kvaliteta obiteljskog okruženja oblikuje dijete. Danas sve više dolazi do promjene odnosa roditelja i djeteta s naglaskom na odnosu temeljenom na ravnopravosti i osobnom uvažavanju. Nije važan socio-ekonomski status obitelji, najvažnija je roditeljska ljubav, briga, emocionalna toplina, komunikacija, razumijevanje, autoritet. Odgovorno roditeljstvo podrazumijeva ukidanje bilo kakvog prisiljavanja djeteta na radnju, postupak ili slično. Uvijek je važno imati na umu da je svako dijete individua za sebe, sa svojim manama, vrlinama i potencijalima. Djetetovi potencijali se razvijaju tek onda kada se dijete osjeća uvaženo, prihvaćeno i voljeno. Brojni su primjeri iz života koji pokazuju da roditelji u odgoju svoje djece primijenjuju različite odgojne metode i postupke od kojih su neki manje, a neki više uspješni. Roditeljske poruke, upućene riječima prema djetetu djeluju poticajno, poželjeno, ili pak nepoželjno, bolno, traumatizirajuće i ostaju pohranjene u nekom dijelu djetetove svijesti. Kako god bilo u obitelji dijete stvara svoju osobnost i identitet, oblikuje svoje stavove i vrijednosti koji pak nadalje određuju hoće li ono biti osobno i društveno odgovoran pojedinac. Svaki roditelj nastoji da njegovo dijete razvija samostalno i odgovorno ponašanje za svoje ponašanje. To je jedino moguće ako roditelji na temelju ljubavi, razumijevanja i međusobnog dogovora djetetu postavljaju jasne granice uz roditeljsku dosljednost. Tada dijete razvija svoje potencijale kao i samokontrolu i empatiju što predstavlja temelj odgoju za odgovorno ponašanje djeteta. Suština uspješnog obiteljskog života je znati surađivati, kroz davanje i primanje između roditelja i djeteta, ali i u tome da roditelji poštuju djetetov i vlastiti integritet.

7. LITERATURA

- Bilbao, A. (2020). *Dječji mozak objašnjen roditeljima*. Zagreb: Egmont
- Brazelton, T. B. (2008). *Disciplina: Brazeltonov pristup*. Buševac: Ostvarenje
- Dissing Sandhal, I. (2019). *Igra na danski način: kako igrom odgojiti uravnoteženu, otpornu i zdravu djecu*. Zagreb: Egmont
- Dissing Sandhal, I., Zobel, S. (2021). *Kako biti opušten roditelj: roditeljske tajne najsretnijih obitelji na svijetu*. Zagreb: Egmont
- Došen Dobud, A. (2018). *Djeca otkrivaju tajne svijeta: priručnik za odgojitelje u dječjim vrtićima*. Zagreb: Alinea
- Gračner, V., Peran, V., Tokić, D. (2016). *Odgoj za budućnost*. Zagreb: Tražimo istinu
Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44558> (posjet 12. 7. 2022.)
- Jurčević Lozančić, A. (2011). Redefiniranje odgojne uloge obitelji. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 13(4), str: 122 – 150
- Jurčević Lozančić, A., Kunert, A. (2015). Obrazovanje roditelja i roditeljska pedagoška kompetencija, teorijski i praktični izazovi. *Metodički obzori*, 10(2015)2 (22), 39-48
- Jurčević Lozančić, A. (2016). *Socijalne kompetencije u ranome djetinjstvu*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
- Juul, J. (1998). *Vaše kompetentno dijete: za nove temeljne vrijednosti obitelji*. Zagreb: Educa.
- Juul, J. (2018). *Sačuvati ljubav. Obitelj treba roditelje koji više misle na sebe*. Split: Harfa.
- Klarin, M. (2017). *Psihologija dječje igre*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
<https://morepress.unizd.hr/books/index.php/press/catalog/book/4> (posjet 4.9.2022.)
- Kušević, B. (2011). Socijalna konstrukcija roditeljstva – implikacije za obiteljsku pedagogiju. *Pedagogijska istraživanja*, 8(2), str: 297-307
- Longo, I. (2016). *Roditelj – graditelj odnosa*. Zagreb: Alineja
- Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor
- Ljubetić, M. (2011). *Stabilna obitelj i poželjno roditeljstvo u kaotičnom svijetu – (moguća) stvarnost ili iluzija? (Imaju li perspektivu i/ili alternativu?)*. U Maleš, D. (Ur.), *Nove paradigme ranoga odgoja* (str. 67-96). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za pedagogiju.
- Ljubetić, M. (2012). *Nosi li dobre roditelje roda?!: odgovorno roditeljstvo za kompetentno dijete*. Zagreb: Profil International

- Maleš, D. (2012). Obitelj i obiteljski odgoj u suvremenim uvjetima. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 18(67), str: 13-15
- Maleš, D., Kušević, K. (2011). Nove paradigme obiteljskoga odgoja. U Maleš, D. (Ur.), *Nove paradigme ranoga odgoja* (str. 41-66). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za pedagogiju
- Maričić, A., Štambuk, M., Tadić Vujičić, M., Tolić, S. (2016). *Ja nisam gej mama, ja sam mama*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
- Mendeš, B., Marić, Lj., Goran, Lj. (2020). *Dijete u svijetu igre: teorijska polazišta i odgojno-obrazovna praksa*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga
- Milanović, M. (2006). Autoritet roditelja. U Maleš, D. (Ur.), *Dijete i društvo = Child and society: časopis za promicanje prava djeteta* (str. 157 – 175). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
- Nimac, D. (2010). (Ne)mogućnosti tradicijske obitelji u suvremenom društvu. *Obnovljeni život*, 65(1.), 23-35.
- Pećnik, N. (2014). Suvremeno roditeljstvo i njegova društvena podrška. U Starc, B. (Ur), *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece s teškoćama u razvoju* (str. 13-16). Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. <https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/rz-publikacija-el-knjiga.pdf> (posjet 15.7.2022.)
- Petani, R. (2011). Odnos roditelj – dijete. U Maleš, D. (Ur.), *Nove paradigme ranoga odgoja* (str. 97 – 124). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za pedagogiju.
- Rajić, V., Petrović-Sočo, B. (2015). Dječji doživljaj igre u predškolskoj i ranoj školskoj dobi. *Školski vjesnik*, 64(4), 603-620. <https://hrcak.srce.hr/153131> (posjet 6.9.2022.)
- Rečić, M. (2005). *Želim znati...: odgovori na najčešća roditeljska pitanja o odgoju djece*. Đakovo: Tempo
- Rosić, V., Zloković J. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Graftrade: Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za pedagogiju
- Rosić, V. (2005). *Odgoj, obitelj, škola: mala enciklopedija odgoja: savjetnik i priručnik*. Rijeka: Žagar
- Sears, W., Sears, M. (2008). *Povezujuće roditeljstvo: priručnik za razumijevanje i odgoj vašeg djeteta*. Zagreb: Mozaik knjiga

- Sears, W., Sears, M. (2009). *Disciplina: kako postići da se dijete bolje ponaša od rođenja do desete godine*. Zagreb: Mozaik knjiga
- Siegel, D. J., Bryson T. P. (2017). *Disciplina bez drame: integrirani pristup za smirivanje kaosa i poticanje razvoja dječjeg uma*. Zagreb: Planetopija
- Starč, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1998). *Dječja psihologija: moderna znanost*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Zloković, J. (2012). Obiteljska kohezija i pozitivna komunikaciju u funkciji osnaživanja suvremene obitelji. *Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*, 61(3), str: 265 - 288

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorom osim onih koji su u njemu navedeni.
